

Макаров А. Н. Киевская старина в лицах. XIX в. / А. Н. Макаров. – К.: Довіра, 2005. – 878 с. 11. Маркова Н. С. История государственного управления в России: учеб. пособие / Н. С. Маркова. – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – 91 с. 12. О неприступлении Губернаторамъ пределовъ власти, назначенныхъ имъ законами // Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – СПб., 1830. – Т. 27. – № 20.372: 1802–1803. – С. 221–222. 13. О предписывании отъ Сената по деламъ, касающимся до Губернскаго управления и Полицейскаго исполненія, Гражданскимъ Губернаторамъ // ПСЗРИ-1. – СПб., 1830. – Т. 26. – № 19.324: 1800–1801. – С. 65. 14. О формахъ всеподданнейшихъ рапортовъ Гражданскихъ Губернаторовъ по годичному обозрению Губерній // ПСЗРИ-2. – СПб., 1885. – Т. 6. – № 4689: Отделение первое. 1831. – С. 667–671. 15. Общее Учреждение Министерствъ // ПСЗРИ-1. – СПб., 1830. – Т. 31. – № 24.686: 1810–1811. – С. 686–756. 16. Романцов О. Практика унормування правового статусу військових губернаторів у Російській імперії (кінець XVIII – початок XIX ст.) / О. Романцов // Регіональна історія України / Інститут історії України НАН України. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 205–216. 17. Сборник главнейшихъ официальныхъ документовъ по управлению Восточной Сибирью: в 8 т. Т. 1, вып. 1: Всеподданнейшие отчеты командующего войсками округа за время с 1879 по 1882 г. и бумаги по общимъ вопросамъ для управления военного / Изд. по распоряжению генерал-губернатора Восточной Сибири Д. Г. Анучина. – Иркутск: Типография штаба Восточно-Сибирского военного округа, 1884. – 354 с. 18. Середонин С. М. Исторический обзор деятельности Комитета министров Т. I: Комитет министров в царствование императора Александра Первого (1802 сентября 8 – 1825 ноября 19) / С. М. Середонин. – СПб.: Изд-во Канцелярии Комитета министров, 1902. – 612 с. 19. Собрание законов о полицейскомъ управлении или наказы губернаторские и устав Управы благочиния с включениемъ законовъ, имъ предшествовавшихъ и последовавшихъ, с 1708 по апрель месяц 1823. – СПб.: Типография Правительствующаго Сената, 1823. – 460 с. 20. Сухонос В. В. Прокуратура у державному механізмі Російської імперії після судової реформи 1864 р.: монографія / В. В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2012. – 104 с. 21. Шандра В. До історії Київського генерал-губернаторства: настанови Д. Г. Бібікова / В. Шандра // Студії з архівної справи та документознавства. – 1996. – Т. 1. – С. 85–91. 22. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття: монографія / В. С. Шандра. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – 427 с.

Василий Желизняк

КОНТРОЛЬ И НАДЗОР ЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ГУБЕРНАТОРА В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В. (НА МАТЕРИАЛАХ ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ)

В статье рассмотрены различные формы контроля и надзора за деятельностью губернатора, а также проанализированы изменения властных полномочий губернатора в зависимости от появления или образования новых контролирующих или надзорных органов.

Ключевые слова: губернатор, военный губернатор, генерал-губернатор, Волынская губерния, Российская империя.

Vasyl Zheliznyak

CONTROL AND SUPERVISION OF THE GOVERNOR IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY (BASED ON VOLYN PROVINCE)

The article reviews various forms of control and supervise the activities the governor, and analyzed the change of power governor depending on the appearance or formation of new control or supervisory bodies.

Key words: governor, the military governor, governor-general, Volyn province, Russian Empire.

УДК 94(477)

Надія Шкільнюк

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІСЬКОЇ РЕФОРМИ У ПРИВАТНИХ МІСТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

У статті розглянуто особливості впровадження міських положень 1870 та 1892 рр. у Волинській губернії, процес створення міських дум та міських управ.

Ключові слова: приватновласницькі міста, Волинська губернія, міське самоврядування, реформи, управа.

Важливість теми дослідження обумовлена тим, що історія окремої адміністративно-територіальної одиниці здатна продемонструвати різноманітність підходів державної політики до міського управління.

Актуальність дослідження зумовлюється зростаючою роллю управлінської науки, яка покликана вивчати як сучасне, так і минуле у галузі центрального державного і місцевого управління. Зусилля влади з проведення реформ місцевого самоврядування роблять актуальними вивчення досвіду державного будівництва на різних етапах історії України.

Наукова новизна полягає у тому, що в публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, а також детального аналізу розглянуто питання правової та організаційної структури діяльності міських дум та міських управ в приватновласницьких містах Волинської губернії. Проаналізовано складність введення у дію міських положень 1870 р. та 1892 р.

Друга половина XIX ст. у підросійській Україні проходила під знаком реформ і контрреформ, які стосувалися багатьох сфер суспільного життя, в тому числі й міст. Самоврядування в українських містах неодноразово ставало предметом наукових досліджень істориків та дослідників права. Вони стосувалися здебільшого правових засад функціонування. Важливі аспекти міського самоврядування висвітлено у працях В. Нардової [15], К. Арсенєва [14], М. Петрова та І. Малишевського [17], С. Щегловітова [13]. Так, можна погодитися із точкою зору сучасної російської дослідниці В. Нардової про те, що міська реформа 1870 р. "породила принципово новий тип громадських установ, заснованих на основах всестановості, буржуазного майнового цензу, розподілу розпорядчої і виконавчої влади самоуправління", хотілося підкреслити, що на місцях її впровадження розтягувалося у часі на довгі роки [15, с. 56].

Із останніх розвідок, присвячених вивченню міської влади у другій половині XIX – початку XX ст., варто виділити праці О. Прищепи [18], В. Павлюка [16].

Основну джерельної бази статті складають архівні матеріали ЦДІАК України та нормативно-правові документи Російської імперії. Варто зауважити, що традиційно головними джерелами для вивчення міського самоврядування та функціонування міської влади було законодавство Російської імперії.

У 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. діяльність органів міського громадського управління Волинської губернії регулювалася "Жалованною грамотою на права и выгоды городам Российской империи" (1785 р.), дія якої на Волині почала поширюватися з 1837–1838 рр. [17, с. 288]. Згідно з цим документом, право розпоряджатися міськими справами та господарством надавалося представникам міського стану, до якого зараховувалося шість категорій міського населення. Участь у міських виборах унормовувалася приналежністю до одного із них, а саме – до почесних громадян (особистих і родових), гільдійського купецтва (місцевого та іногороднього), міщан (або посадських), ремісників (цехових) тощо. У подальшому до складу міських громад входили представники й інших станів, що володіли у межах міста нерухомістю й виконували на користь міста повинності [1, арк. 320].

Усі справи із управління городянами, зарахованими до міського стану, незалежно від віросповідання і роду занять, зосереджувалися в міських думах. Вони складалися із членів, яких обирала міська громада в певній, визначеній законом кількості від християн і євреїв.

Після ліквідації у 1861 р. міського магістрату у Новограді-Волинському, який до цього в числі інших справ розпоряджався адміністративно-господарськими функціями міста, ці обов'язки були покладені на новостворену міську думу, організовану за взірцем шестигласних дум, які діяли у Російській імперії на підставі "Жалованной грамоты на права и выгоды городам Российской империи" 1785 р. [2, арк. 30].

Приватновласницькі міста Волинської губернії, яких у межах губернії нараховувалося п'ять (Рівне, Острог, Дубно, Старокостянтинів, Заслав) за винятком м. Дубно, на часі впровадження міської реформи 1870 р. не мали своїх власних шестигласних дум, а за міським управлінням підпорядковувалися міській думі м. Новограда-Волинського [5, арк. 1]. Таким чином, жителі приватновласницьких міст, приписані до міського стану, в господарському відношенні залежали від органу міського управління чужого для них міста. Це означало, що вирішувати питання міського благоустрою, розвитку освіти, або ж узгоджувати оподаткування своїх мешканців та скеровувати бюджетні кошти ці міста мали у міській думі Новограда-Волинського, розташованого далеко від них.

Деякий час у 60-і рр. XIX ст. Острог перебував у відомстві Дубенської міської думи [1, арк. 4]. Таким чином, жителі приватновласницьких міст, приписані до міського стану, в господарському відношенні залежали від органу міського управління чужого для них міста.

"Жалованная грамота на права и выгоды городам Российской империи", будучи прогресивною для свого часу, на момент проведення реформ 60-х рр. XIX ст. не стимулювала господарську активність міст і не змогла забезпечити інтереси усіх станів міського населення. Ось чому 16 червня 1870 р. затверджено міське положення, яке базувалося не на станових засадах, а на буржуазному майновому принципі. Згідно із ним, головним органом міського управління виступала міська дума, а її виконавчим органом міська управа [10, с. 828, 830]. Вона могла розпоряджатися міським капіталом і нерухомістю, піклуватися про зовнішній благоустрій міст, забезпечувати продовольством городян та дбати про їх здоров'я, опікуватися бідними та займатися іншими

видами благодійної діяльності, вживати заходи для попередження пожеж, розвивати народну освіту тощо [10, с. 823]. Для здійснення цих завдань міському управлінню надавалося право юридичної особи.

Враховуючи специфіку історичних умов розвитку міст та національного складу населення Волинської губернії, у 1870 р. створена спеціальна урядова комісія для збору усіх пропозицій стосовно введення тут нового міського положення. Результатом її діяльності стала постанова Державної Ради, затверджена Олександром II 29 квітня 1875 р. і окремий указ урядового Сенату від 6 червня 1875 р., у яких стосовно впровадження тут міської реформи, підкреслювалася важливість "у дотримуванні послідовності, вільної від усякого поспіху" [5, арк. 6; 6, арк. 1]. Містом, у якому була апробована міська реформа, став губернський центр Волині – Житомир. Тут перші вибори до міського управління відбулися на початку 1877 р., через сім років після проголошення реформи [5, арк. 46].

Одночасно із введенням нового міського становища у Житомирі, планувалося його запровадити й у Новограді-Волинському. Але тоді, згідно із названими урядовими указами, потрібно було б звільнити його міську думу від обов'язку розпоряджатися господарськими справами інших поселень, зокрема, чотирьох приватновласницьких міст Острога, Рівного, Заслава, Старокостянтинова та ще 30 містечок однойменних повітів, громадські і станові справи котрих були зосереджені також у цій думі [3, арк. 3, 3 зв.]. З цього приводу у приватновласницьких містах планувалося ввести спрощене міське управління на чолі із міським старостою, якого могли обирати виключно купці та міщани. Однак, міським положенням 1870 р. цього не передбачалося, оскільки воно скеровувалося на ліквідацію станового принципу участі у міських виборних органах влади. Спеціальний урядовий указ від 29 квітня 1875 р., у якому роз'яснювалося введення у приватновласницьких містах західних губерній царської Росії (у тому числі і Волинської) спрощених міських управлінь, можна розцінювати як крок назад у впровадженні міської реформи, адже вони обиралися лише представниками двох станів – купців і міщан, і могли діяти, власне, на тих підставах, що й попередні міські думи, згідно із "Жалованной грамоты на права и выгоды городам Российской империи" [11, с. 462–463]. Окрім того, спрощені міські управління підпорядковувалися безпосередньо губернатору, в той час як міські думи решти міст, згідно із міським положенням 1870 р., діяли у рамках своїх прав самостійно [3, арк. 12]. Проте ні Міністерство внутрішніх справ, ні генерал-губернатор не вважали за доцільне щось змінювати у приватновласницьких містах до того часу, поки не буде ліквідований статус цих міст, як вотчинних володінь їх власників [3, арк. 15 зв.].

Таким чином, введення нового міського положення у Новограді-Волинському відкладалося до того часу, доки у чотирьох приватновласницьких містах не буде запроваджене спрощене міське управління. А це в свою чергу пов'язувалося не лише із проведенням тут виборів, а й із вирішенням питань фінансового характеру, зокрема, формуванням витратних статей їх бюджетів.

Вибори міських старост у приватновласницьких містах проводилися міською думою Новоград-Волинська і відбулися аж на початку 1882 р. [3, арк. 54 зв.]. Тоді була переобрана і нова міська дума Новограда-Волинського.

Стосовно Дубна, у якому і до введення нового міського положення діяла окрема міська дума, вирішено було зрівняти його із іншими приватновласницькими містами у праві обрання свого міського управління у спрощеному варіанті [4, арк. 32]. Однак у цьому місті аж до введення міського положення 1892 р. продовжувала діяти власна дума [7, арк. 26].

Питання введення міського положення 1870 р. саме у приватновласницьких містах губернській владі видалися настільки складними, що їх вирішення затягувалося і в решті міст Волинської губернії, зокрема, Луцьку, Ковелі, Володимирі-Волинському, Кременці та Овручі. Зазначимо, що нове міське положення на той час вже було введено у Київській і майже в усіх містах Подільської губернії. Як наслідок, у вказаних містах Волинської губернії воно почало вводитися одночасно із приватновласницькими містами – лише у 1881 р. [3, арк. 14, 32].

Від того, що реформа гальмувалася, передусім страждали інтереси міських жителів, які пов'язували з нею надії на поліпшення економічного становища та власного добробуту. Так, 20 листопада 1880 р. від жителів Заслава скеровано прохання міністру внутрішніх справ прискорити їх відокремлення від міської думи Новоград-Волинська, оскільки вони у зв'язку із відсутністю міського управління терплять непоборні перешкоди і утиски стосовно контролю над зібраними коштами на різні державні й громадські потреби, а також на виконання ними натуральних повинностей [3, арк. 25]. Не маючи залізничного і шосейного сполучення із Новоградом-Волинським, жителям Заслава доводилося долати бездоріжжям 110 верст із тим, щоб вирішити часом найпростіші питання. І навіть в разі відрядження до Заслава одного із членів думи Новограда-Волинського, його жителі також терпіли збитки, оскільки "член думи ... доводить громаду до витрат, виконуючи дане йому доручення лише на папері" [3, арк. 25 зв.].

Жителі Луцька 7 травня 1881 р. у телеграмі, надісланій на адресу Міністерства внутрішніх справ повідомляли: "шість місяців вводиться міське положення ... у справі застій ... просимо дозволити відкрити в Луцьку дійсно міську управу" [4, арк. 43 зв., 44].

Одним із суттєвих недоліків реформи був недемократичний виборчий закон, який позбавляв участі у виборах багатьох жителів міст. Згідно із міським положенням 1870 р. у виборах до нових міських управлінь мали право брати участь платники міських податків не молодші 25 років: власники нерухомого майна, торгових і промислових закладів, а також купецьких і промислових свідоцтв на дрібну торгівлю. Нарівні із приватними особами і на тих же підставах, тобто, при умові сплати на користь міста грошових податків, виборчим правом користувалися відомства, установи, громади, товариства, монастирі та церкви [10, с. 824].

Повноваження гласних обмежувалися чотирма роками. В залежності від сум сплачуваних податків, усі виборці ділилися на три розряди. До першого розряду відносилися великі платники, до другого – середні, а до третього – дрібні. При цьому загальна сума грошових зборів виборців кожного розряду повинна мала складати третю частину всіх міських податків [10, с. 826].

Згідно із дорученням, кожен виборець міг передавати свій голос іншому виборцю, при цьому ніхто не повинен був мати більше двох голосів. Проте платниками міських податків виступали не усі жителі міст, тому значна кількість городян позбавлялася виборчих прав, як, скажімо, квартиронаймачі або навіть ті потенційні виборці, за якими рахувалася недоїмка міських грошових зборів. Наприклад, напередодні проведення перших виборів до міської думи Луцька у 1880 р. в цьому місті проживало 12292 мешканців. З них лише 800 осіб були домовласниками, вони становили 6,5 % від всього населення міста [4, арк. 8, 8 зв.]. Однак, навіть такий незначний відсоток міських жителів, якими були домовласники, в повному складі не брали участі у виборах з різних причин (ймовірніше, через заборгованість у сплаті міських податків, або неявку на вибори). У 1885 р. у складі міської думи Луцька працювало 37 гласних [9, арк. 24]. Згідно із виборчим законом, у тих містах, у яких кількість виборців не перевищувала 300 осіб, обиралася міська дума у складі 30 гласних. Якщо ж виборців було більше, на кожні 150 нових виборців дозволялося обирати ще до шести гласних. Отже, можна стверджувати, що у 1885 р. міську думу в Луцьку у складі 37 гласних обирало лише близько 450 виборців. Не маючи точних даних стосовно кількості виборців у Луцьку на час впровадження міської реформи 1870 р., можна висловити припущення, що і в 1881 р. їх кількість не перевищувала 450 осіб, тобто близько 3 % від усього населення міста. В Острозі у виборах міського старости у 1888 р. взяло участь лише 472 жителі [6, арк. 62]. 750 мешканців Ковеля, які складали 5,5 % його населення, були включені до списків виборців у 1886 р., коли проводилися наступні вибори до міського громадського управління [5, арк. 5].

Згідно із міським положенням 1870 р., обмежень щодо участі у виборах за національною чи релігійною ознаками не існувало. Обраними в гласні могли бути усі, хто мав право голосу на виборах. Однак кількість гласних від нехристиян, зокрема євреїв, у міських думах не повинна була перевищувати третини загальної кількості гласних. Згодом, після введення нового міського положення 1892 р., кількість гласних від нехристиян була ще меншою, а євреї зовсім усунуті із числа виборців. Гласних від них не обирали, а призначали, причому вони мали становити не більше однієї десятої частини від усього складу міської думи [14, с. 327].

Існували також реальні обмеження виборчих прав щодо осіб польської національності під час виборів керівних посад міських управлінь. Наприклад, 11 березня 1882 р. волинський губернатор повідомляв генерал-губернатора про те, що вдруге з липня 1881 р. ним відмінено вибори на посаду міського голови та його заступника у Володимирі-Волинському, тому що гласні віддали перевагу представникам польської національності і ця "справа не приходить до завершення в результаті обрання на громадські посади невідповідних осіб". Подібна ситуація склалася і в Овручі, де заступником голови вдруге обрано поляка-католика [3, арк. 52, 52 зв., 53].

У таких випадках принцип виборності, закладений у міському положенні 1870 р., входив у протиріччя з невідмінним урядовим законом від 26 березня 1864 р. про заміну в Південно-Західному краї начальників і керівників цивільних установ польської національності (католиків) особами православного і лютеранського віросповідання [4, арк. 45–46].

У повсякденному житті випадки, коли саме поляків усували від виборних посад в міські органи управління, були непоодинокі. У 1884 р. під час виборів до міської думи Луцька волинським губернатором двічі відхилено подана для затвердження кандидатура на посаду заступника голови міської думи В. Корвіна-Піотровського, луцького поміщика, поляка за національністю, за якого проголосувало 25 із 29 гласних другого і третього розрядів [4, арк. 220].

Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XIX ст. царський уряд обмежив самоуправління міст. Згідно із міським положенням 1892 р., діяльність органів міських самоуправлінь, як і раніше, окреслювалася вирішенням виключно господарських проблем. Водночас залишався незмінним розподіл розпорядчих (у вигляді міської думи) і виконавчих (у вигляді міської управи) функцій

виборних органів влади. Щоправда, обов'язки як голови думи, так і голови управи поєднувала одна особа, що вкрай утруднювало контроль міських управлінь за своїм виконавчим органом [12, с. 462]. Як наслідок, суттєво змінювався характер стосунків міських громадських управлінь з державною адміністрацією, у той же час остання не лише зберігала за собою право контролю за законністю рішень виборних органів влади, але й в односторонньому порядку вирішувала, наскільки доцільні ті чи інші їх дії.

Нововведення стосувалися і самого виборчого закону. Згідно з міським положенням 1892 р., встановлювався високий майновий ценз, який значно обмежив кількість міських виборців, надавши переваги найбільш заможній частині городян – дворянам і купцям. Офіційно ж прийняття нового міського положення розцінювалося царським урядом як можливість покращити діяльність міських громадських управлінь. Невдовзі після опублікування міського положення від 11 червня 1892 р. волинський губернатор розіслав в усі повітові міста циркуляр щодо впровадження міської реформи на Волині, згідно із якою, в губерньському центрі вона мала розпочатися відразу, а в решті міст мала вводитися поступово [9, арк. 1]. У цей час в деяких повітових містах проводилися вибори до міських дум ще згідно із міським положенням 1870 р., однак їх було наказано призупинити. Така затримка могла призвести до загострення ситуації, адже повітові міста залишалися на невизначений час без виборних органів влади. Так сталося у Дубно, коли упродовж 1892–1895 рр. тут далася взнаки криза виборної влади і напередодні введення нової міської реформи у 1895 р. міські домовласники навідріз відмовилися здавати квартири військовим, а городові, у зв'язку із невчасною виплатою заробітної плати, залишили службу [8, арк. 29].

Стаття 22 міського положення від 1892 р. передбачала введення у деяких містах Російської імперії виборних управлінь не в повному обсязі (зокрема, міських дум), а у спрощеному вигляді – так званих "міських спрощених громадських управлінь" [12, с. 436]. Принагідно відзначимо, що саме під такою назвою у приватновласницьких містах західних губерній і, зокрема, Волинської, вже діяли органи виборної влади. Введення спрощених міських громадських управлінь, згідно із міським положенням 1892 р., залежало від кількості жителів, а також рівня надходження коштів до міського бюджету, роду занять населення і ступеня розвитку торгівлі та промисловості. Наприклад, дані, зібрані у Луцьку, дали підстави царській адміністрації включити це місто в перелік тих міських поселень, у яких міське положення мало вводитися у повному обсязі [16, с.144].

26 листопада 1893 р. царським урядом затверджено список міських поселень, у яких необхідно було обрати міські спрощені громадські управління [11, с. 626]. До нього включалися усі п'ять приватновласницьких міст Волинської губернії (Дубно, Острог, Рівне, Заслав, Старокостянтинів), а також Овруч і Ковель.

Показники економічного і фінансового стану приватновласницьких міст були найнижчими серед волинських міст. Окрім того, непоодинокі конфлікти городян із власниками міст, що виникали на економічному та фінансовому ґрунті, а також конфлікти власників міст з міською владою та державною адміністрацією, змусили царський уряд саме у цих містах ввести міське спрощене громадське управління в першу чергу. Водночас у решті волинських міст (Житомирі, Новограді-Волинському, Володимирі-Волинському, Кременці та Луцьку) приступили до виборів міських управлінь в повному обсязі [18, с. 103].

Згідно із новим виборчим законом, виборцями могли бути лише ті, хто в межах міста володів нерухомим майном вартістю від 300 крб., а також ті, хто займався торгово-промисловою діяльністю, яка вимагала отримання відповідного свідоцтва першої чи другої гільдії [12, с. 437]. На відміну від попереднього міського положення, у новому не передбачалося обмеження кола виборців лише тими, хто сплачував грошовий збір на користь міста, але введений майновий ценз був досить високий. Тому значно менша кількість міських жителів, ніж раніше, змогла взяти участь у виборах. Так, якщо у виборах міської думи Луцьк за положенням 1870 р. могло брати участь близько 450 осіб, тобто 3 % від усього населення міста, то за міським положенням 1892 р. лише 105 (0,6 % міських жителів) [9, арк. 24]. Державна адміністрація пояснювала це тим, що відтепер до виборів буде допущена більш заможна частина населення (в першу чергу дворяни), рівень освіти яких дозволив би значно ефективніше працювати міським управлінням. Відповідно до цього у міських думах зменшилася кількість гласних. Якщо до запровадження нової міської реформи у міській думі Луцька працювало 37 гласних, то у 1894 р. їх кількість не перевищувала 20 осіб [9, арк. 24]. У містах, у яких вводилося спрощене громадське управління, замість міських дум скликалися збори міських уповноважених чисельністю від 12–15 осіб [8, арк. 66].

Збори уповноважених обирали міського старосту і одного чи двох його помічників. Посада міського старости поєднувала в собі як розпорядчі функції (на нього покладався обов'язок бути головою зборів уповноважених), так і виконавчі, оскільки він займався веденням поточних господарських справ, складав проекти міських кошторисів і фінансових звітів тощо [13, с. 450].

Отже, розглядаючи процес реалізації міської реформи у межах Волинської губернії, можна констатувати, що в цьому регіоні він характеризувався певною специфікою. Адже темпи її проведення відставали від двох інших губерній Правобережної України – Київської і Подільської, оскільки на Волині так і не ліквідували анахронізм, який зберігався ще із середньовічних часів, а саме – приватновласницькі міста, як вотчинні володіння їх власників.

Список використаних джерел

1. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 44, спр. 437, арк. 4, 320.
2. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 108, спр. 130, арк. 30.
3. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 549, спр. 25, арк. 3, 3 зв., 12, 14, 15 зв., 25, 25 зв., 32, 52, 52 зв., 53, 54 зв.
4. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 549, спр. 43, арк. 8, 8 зв., 32, 43 зв., 44, 45–46, 220.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 70, оп. 1, спр. 305, арк. 1, 5, 6, 46.
6. Держархів Рівненської обл., ф. 283, оп. 1, спр. 2, арк. 1, 62.
7. Держархів Рівненської обл., ф. 359, оп. 1, спр. 1, арк. 26.
8. Держархів Рівненської обл., ф. 359, оп. 1, спр. 3, арк. 29, 66.
9. Держархів Волинської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 20, арк. 1, 24.
10. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание второе. – СПб., 1874. – Т. XLV. – Отделение первое. – 1870. – № 48498.
11. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание второе. – СПб., 1877. – Т. L. – Отделение первое. – 1875. – № 54640.
12. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание третье. – СПб., 1895. – Т. XII. – 1892. – № 8708.
13. Щегловитов С. Г. Городовое положение с законодательными мотивами, разъяснениями и дополнительные узаконения / С. Г. Щегловитов. – СПб., 1912. – 996 с.
14. Арсеньев К. Город / К. Арсеньев // Энциклопедический словарь. – СПб.: изд. Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон, 1893. – Т. IX. – Кн. 17. – С. 326–331.
15. Нардова В. А. Органы городского самоуправления в системе самодержавного аппарата власти в конце XIX – начале XX в. / В. А. Нардова // Реформы или революция? Россия 1861–1917. Материалы междунар. colloquiuma историков. – СПб.: Наука, 1992. – С. 55–56.
16. Павлюк В. В. Магнатерія Південно-Східної Волині в контексті соціально-економічного розвитку краю в другій половині XIX ст. / В. В. Павлюк // Наукові записки. – Острог: Видавн. компл. Острозької Академії, 1999. – Т. II. – Ч. 1. – С. 29–33.
17. Петров М. И., Мальшевский И. Г. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края / М. И. Петров, И. Г. Мальшевский. – СПб., 1888. – 288 с.
18. Прищепа О. П. Міста Волині в другій половині XIX – на початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. П. Прищепа. – Рівне, 2003. – 103 с.

Надежда Шкильнюк

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ГОРОДСКОЙ РЕФОРМЫ В ЧАСТНЫХ ГОРОДАХ ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В.

В статье рассмотрены особенности внедрения городских положений 1870 и 1892 гг. в Волынской губернии, процесс создания городских дум и городских управ.

Ключевые слова: частновладельческие города, Волынская губерния, городское самоуправление, реформы, управа.

Nadiia Shkilniuk

FEATURES OF INTRODUCTION OF THE REFORMS IN URBAN CITIES, PRIVATE VOLYN PROVINCE IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

The article deals with the peculiarities of implementing the provisions of the city in 1870th and 1892nd in the Volyn province, the process of creating urban doom and town councils.

Key words: privately city, Volyn province, municipality, reform council, governance.

УДК 94(477.74-21):658.114.8(=411.16)“1850/1900”

Ірина Гербеєва

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ БЛАГОДІЙНИХ ТОВАРИСТВ В ОДЕСІ (1850–1900 РР.)

У статті розглянуто благодійну діяльність єврейської громади міста Одеси, зокрема у галузі освіти та соціальної допомоги бідним верствам єврейського населення. Досліджено особливості надання єврейської станової благодійної допомоги, причини її виникнення та активізації у цей період. Проаналізовано стратегію та напрямки діяльності як благодійних організацій, так і окремих осіб, їх роль у розвитку товариств єврейської громади, які розширювали сфери соціальної допомоги. Висвітлено історію єврейської благодійності як суспільного явища на півдні України.

Ключові слова: благодійність, євреї, освіта, поховальні братства, “коробочний збір”.

Процес трансформації, який проходить в сучасній Україні, характеризується масштабними змінами і пошуком оптимальної моделі розвитку. Труднощі на шляху формування громадянського